

удасканаленне і далейшая распрацоўка) перыяд XIX–пачатку XX ст. у беларускай літаратурнай мове быў часам выбару нормы (normselection)” [11, с. 30]. На пазнейшых этапах моўнай гісторыі з агульнай фразеалагічнай базы, адлюстраванай у “Слоўніку” І. І. Насовіча, былі селектыўна адабраны і замацаваны ў сучаснай фразеалогіі найбольш жыццяздольныя адзінкі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Шакун, Л. М. Творчая спадчына І. І. Насовіча ў асвятленні лінгвістычнай навукі / Л. М. Шакун // Карані роднай мовы : выбраныя працы па гісторыі беларускай мовы. – Мінск, 2001. – С. 185–193.
2. Гедзімін, Л. А. Иван Насовіч – чалавек-загадка / Л. А. Гедзімін // Спадчына Івана Насовіча і беларускае мовазнаўства : матэрыялы навуковых чытанняў, прысвечаных 220-годдзю з дня нараджэння І. І. Насовіча. – Мінск : ВТАА “Права і эканоміка”, 2008. – С. 3–15.
3. Спадчына Івана Насовіча і беларускае мовазнаўства : матэрыялы навуковых чытанняў, прысвечаных 220-годдзю з дня нараджэння Івана Іванавіча Насовіча (18 лютага 2008 года, г. Мінск) / адк. рэд. М. Р. Прыгодзіч; Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт. – Мінск : Права і эканоміка, 2008. – 116 с.
4. Мартысюк, Вячаслаў. Иван Насовіч: бібліяграфія / Вячаслаў Мартысюк [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://belarus.github.io/Slouniki-Nasovic/art4.html>. – Дата доступу : 07.09.2021.
5. Лепешаў, І. Я. Насовіч – славуты лексікограф і фалькларыст / І. Я. Лепешаў // Наша слова. – № 40 (1139), 2 кастрычніка 2013 г.
6. Лепешаў, І. Я. Фразеалагізмы ў «Слоўніку беларускай мовы» І. І. Насовіча / І. Я. Лепешаў, Г. Б. Хіхол // Весці АН БССР. Серыя грамадскіх навук. – 1989. – № 2. – С. 99–105.
7. Муравіцкая, А. М. «Слоўнік беларускай мовы» І. І. Насовіча і фальклор / А. М. Муравіцкая // Фальклор і сучасная культура : матэрыялы III Міжнар. навук.-практ. канф., 21–22 крас. 2011 г., Мінск : У 2 ч. Ч. 1 / рэдкал. І. С. Роўда [і інш.]. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2011. – С. 189–190.
8. Мова “Нашай Нівы” (1906–1915). Варыянтнасць. Сінанімія / пад рэд. д-ра філ. навук, праф. В. П. Лемцюговай. – Мінск : Беларуская навука, 2005. – 303 с.
9. Сеидова, Н. О разграничении синонимии и вариативности в области фразеологических единиц / Н. Сеидова // Вісник Дніпропетровського універсітету імені Альфреда Нобеля. – Серія «Філолагічныя навукі». – 2015. – № 1 (9). – С. 160–163. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2015/1/24.pdf>. – Дата доступу : 10.02.2021.
10. Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы / І. Я. Лепешаў. – У 2 т. – Мінск : Беларуская Энцыклапедыя, 1993. – Т. 1. – 590 с.; Т. 2. – 607 с.
11. Гапоненка, І. А. Спецыфіка нормы беларускай літаратурнай мовы XIX–пачатку XX ст. / І. А. Гапоненка // Веснік БДУ. – Сер. 4, Філалогія. Журналістыка. Педагагіка. – 2012. – № 3. – С. 25–32.

Abstract. In the article the variable phraseological units that were included in the “Dictionary of the Belarusian language” by Ivan Nasovich (1870) are analyzed. There have been found out different types of phraseological variants are specified, a demonstrative illustrative material is given. Conclusions are drawn about the nature of phraseological variability, which serves as an indicator of a certain level of development of the language system of that time.

Keywords: phraseological unit, phraseological varieties, variance, phraseological variants; phraseological norm.

УДК 811.163.6’373

E. Kržišnik

PROBLEM PISANJA SKUPAJ IN NARAZEN V SLOVENSKI FRAZELOGIJI – ORTOGRAFSKA IN RABNA / UZUALNA NORMA

Povzetek. V članku je obravnavan pravopisni problem pisanja skupaj in narazen v povezavi z razmerjem med frazeološko enoto in iz nje nastalim enobesednim leksemom. Predstavljena je s tem povezana kodifikacijska norma v slovenskem jeziku in preverjana z rabno / uzualno normo, kakor se kaže v tekstih slovenskega spleta (elektronski korpus slWaC). Kot kaže, se vsaj v okviru frazeologije tako v slovenski kodifikacijski kot rabni pisni normi težko prestopajo meje med besedno zvezo in besedo.

Ključne besede: frazeologija, frazem, beseda, ortografija, pisanje skupaj in narazen, konverzija, korpus slovenskega spleta slWaC.

1 Različna pravopisna poglavja temeljijo na različnih pravopisnih načelih, nekatera so bolj, druga manj jezikovna. Pravopisno poglavje o pisanju skupaj ali narazen je tesno povezano z jezikovnim v pravopisu – kaj se piše skupaj ali kaj narazen, je izrazito jezikovno vprašanje, v osnovi katerega stoji problem težko določljivega pojma besede.

1.1 Dve temeljni lastnosti frazemov zapletata uveljavljanje pravopisnih pravil, prva je **oblikovna**, to je razpetost frazema med leksikalno in sintaktično enoto, druga **pomenska**, to je njegova idiomatičnost. Problem pisanja skupaj ali narazen je povezan predvsem s prvim: frazem je leksikalna enota, znotraj katere sestavine do neke mere uveljavljajo svoje kategorialne lastnosti in pomene, zato se sestavine lahko pregibajo znotraj frazema, tj. znotraj leksikalne enote, med sestavinami frazema se pogosto pojavljajo prvine iz sobesedila, ki enoto nekako razstavljajo. Ker se v slovenščini kot tudi v vseh drugih slovanskih jezikih leksikalne enote večinoma, vsekakor pa praviloma vse enobesedne, oblikovno spreminjajo na koncu, je omenjena večbesednost oz. večkomponentnost frazema ortografski problem.

1.2 Pregled slovenskih pravopisov (1899, 1920, 1935, 1950, 1962, 2001) razkrije, da je bilo normiranje frazeologije bolj obstranska stvar. Podobno za hrvaške pravopise (dalje HP) ugotavlja tudi S. Ham [1, 134/135]. Vsaj za problematiko pisanja skupaj in narazen pa lahko rečemo, da se je hrvaška frazeologija z njo ukvarjala prej in več kot slovenska. Od hrvaške je treba poleg S. Ham [1] omeniti vsaj še članka B. Tafre [2] in B. Kovačević/E. Ramadanović [3], od slovenske Kržišnik [4].

2 Tradicija in sodobno stanje. Neposredni vzrok za to, da bomo pisanje skupaj ali narazen v SP na koncu primerjali tudi s stanjem v HP, je dejstvo, da je F. Levec [5], avtor prvega SP (1899), glede tega sledil zgledu HP, »ki ga je leta 1893 za hrvaške šole spisal dr. Iv. Broz« [6, s. 123]. Kot v svoji kritiki tega SP ugotavlja jezikoslovec in avtor naslednjega pravopisa A. Breznik [6], je Levec pod tem vplivom dokaj dosledno izpeljal **načelo en naglas – ena beseda** in vse stalne predložne zveze razumel kot »besede, ki so sestavljene ali sklopljene s predlogi« [5, § 608], in sicer ne glede na vsa druga načela, od *docela* do *kletu*. Uveljavljal pa je tudi **pomensko načelo**, po katerem naj se »besede, ki tvorijo en pojem, /.../ pišejo skupaj« [6, s. 160/161], npr. *semintja* 'včasih'. Z uveljavljanjem druge skrajnosti, tj. čim več pisanja skupaj, je tako zaključil obdobje t.i. etimologiziranja v 19. stol., ki je v časopisju in v literarnih tekstih uveljavljalo nasprotno načelo »besede naj se pišejo kolikor moči vsaka zase« [6, s. 123], torej narazen, posledično se je pisalo npr. *v mes, po leti, k malu, po sebno*.

Pisanje skupaj ali narazen v tekstih (zlasti 2. polovice) 19. stol. na eni strani in kodifikacija v SP na drugi sta dve skrajnosti, ki obe hkrati nista mogli postati tradicija, zato je bilo v nadaljnjih SP za pisanje skupaj ali narazen vpeljana še **načelo ohranjene oz. neohranjene (okrnjene) oblike**. Razlog za pisanje skupaj so torej arhaične ali okrnjene oblike, vendar je bilo to načelo po pravopisih do SP 2001 [7] zelo nenatančno formulirano.

2.1 Šele SP 2001 (pravila in pravopisni slovar) zastavi pisanje skupaj ali narazen v izhodišču kot jezikoslovno vprašanje o tem, kaj je beseda, in v uvodnem delu tega poglavja določa [7, § 485]: »Črkovje posamezne besede pišemo praviloma skupaj, obenem pa z razmikom ločeno od črkovja druge besede /.../. Merilo za to, ali je del jezikovnega gradiva treba obravnavati kot eno ali več besed (in ga torej načeloma pisati ali skupaj ali narazen), je

nerazdružnost in nezamenljivost zaporedja delov dane besede.« Oba razloga sta v celoti oblikovna, formalna. Takoj v nadaljevanju [7, § 487] pa sta relativizirana ravno s stalnimi besednimi zvezami: »Načela razdružljivosti in nezamenljivosti zaporedja pa ne moremo uporabiti zmeraj za merilo pisanja skupaj ali narazen. Odpove namreč pri nekaterih stalnih besednih zvezah /.../. Tu se ravnamo po določljivosti samostojnih sestavin na podlagi **pomena in oblikoslovja** /.../.« Za oblikoslovno (ne)določljivost se navaja primer z *lepo* proti *zlepa* – vzrok za pisanje skupaj je arhaična roditeljska oblika pridevnika, za pomensko pa zveza *biti na poti* z »navadnim pomenom« 'potovati' proti frazeologizirani *biti napoti* 'ovirati'. Pri tem je bilo spregledano, da ima zveza z »navadnim pomenom« valenco, kakor jo zahteva glagol *biti* (*kje s kom*), medtem ko ima glagolski frazem valenco kot zveza (*biti na poti*) (*komu*), kar pomeni, da na sintaktični ravni obstaja oblikovna razlika. Da sprememba leksikalnega dela pomena ni dovolj distinktivni kriterij za pisanje skupaj ali narazen, so se zavedali tudi avtorji SP 2001 in so zato med pravili pogosto ohranili tudi možnost obojnega pisanja, torej pisanja skupaj in narazen [7, § 485].

2.2 Če povzamemo: načela o pisanju skupaj ali narazen so v slovenski pravopisni tradiciji naslednja:

SP 1899	SP 1920	SP 1935	SP 1950	SP 1962	SP 2001
naglas	naglas	naglas	naglas	naglas	
	oblika	oblika			oblika
pomen	pomen	pomen	pomen	pomen	pomen

3. Doslednost pravil v SP 2001. Iz oblikovnih kriterijev besednosti (nerazdružljivost in nezamenljivost delov) v SP 2001 sledi, da za ogromen del frazemov odločitev za pisanje skupaj ali narazen ne bi smela biti problem. Tako na primer ne za glagolske frazeme, saj ti vsaj med glagolskim in neglagolskim delom dopuščajo ali vstavljanje sobesedilnih prvin ali vsaj spremembo besednega reda, prav tako ne za vse samostalniške frazeme s pridevniškim prilastkom, saj se le-ta ujema s samostalnikom v jedru in se v skladu s tem tudi obliko(slo)vno spreminja (npr. *prva violina*, *boljša polovica*), izjema so le primeri z nesklonljivim oz. ničto sklonljivim levim prilastkom tipa *figa mož*, *figa moža* itd.

Če frazem razumemo kot (eno in isto) jezikovno enoto, potem različno pisanje tudi ne bi smelo biti mogoče pri variantnih frazemih, npr. adverbialnih tipa *tja v dan* / *tja v en dan* / *tja v tri dni* 'brez smisla, cilja'. SP 2001 pri tem frazemu kodificira tri različne vrste pisanja: samo skupaj *tjavdan*, skupaj in narazen *tjavendan* in *tja v en dan*, samo narazen *tja v tri dni*, pri čemer pomen in sintaktična funkcija ostajata enaka v vseh treh variantah. Nekaj drugega je raba, ki se navaja v SP 2001 (a je v besedilnih korpusih še ni mogoče najti), *prerasti svoj prazni tjavdan* 'brezciljno življenje', kjer gre za konverzijo v samostalnik.

Jezikoslovno gledano je torej prvi pogoj za poenobesedenje sklopovskega tipa, ki se kaže zgolj s pisanjem skupaj ali narazen (ne pa recimo s kake druge vrste besedotvorno spremembo), **stalno zaporedje** sestavin/besed. Ker je stalnost ena od temeljnih lastnosti frazema, je za njegovo poenobesedenje potrebna skladijskofunkcijska sprememba s **konverzijo**, natančneje z leksikalizirano (ustaljeno) prekategorizacijo.

3.1 Posledice zgoraj (pod 2) omenjenega sovpada dveh skrajnosti v odnosu do pojma besede konec 19. stol., kakor se realizira v pisanju skupaj ali narazen, lahko opazujemo še danes, v začetku 21. stol. Naj to predstavimo na primeru frazema *ne bodi treba koga* oz. besede *nebodigatreba*. V slovenskih slovarjih od Pleteršnika [8] (1894/95) dalje in v SP-jih od l. 1935 dalje je naveden samo kot s konverzijo nastala samostalniška beseda, ki se spreminja znotraj *-ga/-je/-jih-* (*nebodigatreba*, *nebodijetreba*, *nebodijihatreba*). Kljub temu pa v sodobni besedilni rabi še vedno najdemo soobstoj frazeološke enote in besede, in to ne samo glede na pisno podobo (vsi navedeni zgledi in statistični podatki so iz korpusa internetnih tekstov sIWaC [9]):

a) Izhodišče je iz zveze *ne bodi koga treba* nastali pragmatični frazem, po obliki stavčni, ki izraža 'razmerje govorca do tistega/tega, o čemer/komer govori': *Da bi preživela, morata soseda združiti moči /.../. Potem pa, ne bodi ga treba, se Oz zaljubi v Jimmiyevno ženo /.../. Raba je v sodobnih tekstih sicer redka, a ostaja.*

b) Po prekategorizaciji nastaneta samostalnika *nebodigatreba* za moški spol 'neprijeten, nezaželen človek ali stvar' in za ženski spol *nebodijetreba* (z oblikama v pluralu in dualu *nebodijihatreba, nebodijutatreba*), sklanjata se z ničto končnico: *Za fante, ki jim je bila šola nebodijetreba. /.../ včasih pa vendarle postane prav nemogoč nebodigatreba. /.../ tisti mirne krvi so se gumijastih nebodijihatreba lotili z raznimi razpršili.* Neobičajni, na sredini spreminjajoči se besedi in njune oblike kažejo nadaljnji razvoj v prevlado ene, in sicer začenja prevladovati *nebodigatreba*.

c) V zadnji stopnji poenobesedenja se *nebodigatreba* vključi v ustrezno oblikoslovno paradigmo *nebodigatreba -e* (kot *mama -e*): *Psihologi, sociologi in drugi nebodigatrebe tako imenovanih neeksaktnih znanosti /.../. /.../ kako se je trener v očeh javnosti preobrazil iz odrešitelja v nebodigatrebo.* Tovrstnih rab je za zdaj še relativno malo in niso kodificirane, v korpusu slovenskih internetnih tekstov slWaC [9], ki obsega pribl. 750 mio besed, smo jih našli 22.

Gre torej za tri sinhrono obstoječe stopnje, od katerih prvi dve najdemo v tekstih zapisani tako skupaj kot narazen, pri čemer (a) pogosteje narazen (in praviloma z vejicami ločeno od konteksta), (b) pogosteje skupaj. Pisanje samo skupaj je v celoti doseženo šele na stopnji (c), ko se beseda preneha oblikovno spreminjati sredi enote in se uvrsti v ustrezno sklanjatveno paradigmo z glasovnimi končnicami. Tako stanje nakazuje, da se pri piscih v slovenščini celo s prekategorizacijo, ki je ustaljena konverzija in v SP-jih že daljši čas tudi kodificirana kot enobesedna enota, le s težavo doseže samoumevno pisanje skupaj.

4 **Vzrok za vztrajanje pri pisanju narazen.** Ali je omenjena težava pri nejezikoslovcih le posledica nepoznavanja obstoječih pravil, pri jezikoslovcih pa neke vrste ostanek omenjenega etimologiziranja ali pa obstaja zanj še kak drugi razlog (morda bolj jeziko/slo/vni?), bomo poskušali preveriti na nekaj primerih minimalnih predložnih frazemov, nastalih s konverzijo iz neglagolskega dela glagolskega frazema, oz. tudi širše na primerih pisanja predložnih zvez v frazemih tako kodifikaciji kot tudi rabi.

4.1 Primere lahko razdelimo na tri skupine:

a) Prva skupina so glagolski frazemi s predložnozvezno komponento, ki se ne osamosvaja in seveda tudi ne spreminja pomena, torej ne gre za sekundarno frazeologizacijo. Za primer lahko vzamemo že v 2.1 omenjeni frazem (*kdo/kaj*) *biti, stati na poti (komu/čemu)*, ki mu zaradi prenesenega, frazeološkega pomena SP 2001 v Pravilih in nato tudi v lovarskem delu pod geslom *napoti* predpisuje pisanje skupaj. Toda pisanje predložne zveze *s poti* v vsebinsko povezanih frazemih *iti s poti komu* 'umakniti se komu, prenehati ovirati koga' in *spraviti s poti koga* 'onemogočiti koga/kaj, ubiti koga' se v Pravilih niti ne omenja, v slovarskem delu pa se pod (predložnozveznim) geslom *s pótí* tudi *s potí* (pozor na akcentuacijo!) navajata oba frazema. Žal rabe pisanja *napoti* in *spoti* v korpusu ne moremo primerjati natančneje (ker *spoti* ni lematizirano, kot besedna oblika /word form/ pa je homonimno s 3. os. sg. od *spotiti se* in Nom. in Acc. sg. samostalnika *spot*), lahko pa po pregledu konkordanc potrdimo, da kodifikacija odslikava nedoslednost rabe, pri čemer je pisanje skupaj *napoti* bistveno pogostejše kot *spoti* – razlog za to je verjetno obstoj samostalnika *napota*, katerega nastanek bi bilo treba podrobneje analizirati, vsekakor pa spominja na že opisano zadnjo stopnjo razvoja *nebodigatreba* (zanimivo je, da se je tudi *napota* umestila v isto sklanjatveno paradigmo). Podobni frazemi s predložnozvezno komponento v tako pisno namreč nasprotje ne prihajajo, npr. (*kaj*) *biti pri roki (komu)* 'biti blizu, na lahek način dosegljivo' in (*kaj*) *biti od rok (komu)* 'biti daleč, težko dosegljivo' – tako v kodifikaciji kot v rabi je uveljavljeno pisanje narazen.

b) Druga skupina so glagolski frazemi, iz katerih so se predložnozvezne komponente osamosvojile s prekategorizacijo in spremenjenim pomenom, torej gre za sekundarno frazeologizacijo. Primer so frazemi (a) frazeološki sklop (r. edinstvo) (*kaj*) *pri*, *pasti na pamet* (*komu*) 'domisliti se česa, spomniti se kaj'; (b) frazeološki skup (r. sočetanje) (*kdo*) (*na*)*učiti se, znati, povedati* (*kaj*) *na pamet* 'znati, naučiti se, povedati kaj brez pisne predloge, dobesedno'; (c) adverbialni minimalni frazem *na pamet* 'brez dokazov, argumentov, premisleka'. Osamosvojitve minimalnega frazema ne poteka neposredno iz frazeološkega sklopa, temveč preko frazeološkega skupa, v katerem je v bistvu že izvršena prekategorizacija. Ali gre osamosvajanje dela frazema vedno (ali vsaj praviloma) po tej poti, bi bilo treba natančneje raziskati, je pa to gotovo najbolj verjetna pot.

Pisanje predložne zveze v glagolskih frazemih in v adverbialnem minimalnem frazemu je normirano kot pisanje narazen. Kako je v rabi, zvezo v korpusu. Razmerje med pisanjem narazen in skupaj je 11.203 zadetkov (dalje z.) (12,50/mio) za *na pamet* in 254 z. (0,28/mio) za *napamet*, kar torej podpira obstoječo kodifikacijo. Za opazovanje tendence v rabi pa je bolj kot to razmerje pomembno razmerje med pisanjem *na pamet* in *napamet* glede na to, s katerimi glagoli kolocira in katero frazeološko enoto v resnici predstavlja: sklopovski ali skupovski ali minimalni frazem? V naslednji tabeli je navedenih 10 najpogosteje rabljenih glagolov:

Glagol + <i>na pamet</i>	Število z.	Glagol + <i>napamet</i>	Število z.
<i>pasti na pamet</i>	2599	<i>znati napamet</i>	16
<i>govoriti na pamet</i>	550	<i>govoriti napamet</i>	14
<i>pri na pamet</i>	544	<i>pasti napamet</i>	11
<i>naučiti na pamet</i>	334	<i>pri na pamet</i>	7
<i>vedeti na pamet</i>	220	<i>naučiti napamet</i>	7
<i>učiti na pamet</i>	179	<i>vedeti napamet</i>	6
<i>poznati na pamet</i>	98	<i>učiti napamet</i>	6
<i>pisati na pamet</i>	53	<i>pisati napamet</i>	4
<i>delati na pamet</i>	38	<i>znati napamet</i>	3
<i>padati na pamet</i>	31	<i>učiti napamet</i>	2

Dovolj jasno se pokaže, da je predložna zveza daleč najpogostejša v sklopovskem frazemu, zanjo je zapis skupaj, torej kot *napamet*, irelevanten. Pogostejši je zapis adverbialne komponente kot *napamet* v skupovskem frazemu, medtem ko o pogostnosti zapisa minimalnega frazema iz navedb v tej tabeli natančneje ni mogoče sklepati, ker so glagoli, s katerimi se veže, preveč razpršeni, lahko pa iz razlike med vsemi pojavitvami in pojavitvami, ki jih zasedata sklopovski in skupovski frazem predvidimo, da je sicer pogosto, a še zdaleč ne pogostejše od pisanja *na pamet*.

c) Tretja skupina so minimalni predložnozvezni frazemi brez (vsaj sinhrono) obstoječega glagolskega frazema.

Kodifikacija v SP 2001 je glede tega precej raznolika, v splošnem pa sledi navedenima načeloma o sodobnosti oblike in pomena. V Pravilih [7, § 567] se med izpeljankami iz predložne zveze, torej pisano skupaj, navaja *zbogom* (pozdrav ob odhodu), v § 568 in 569 pa med adverbialnimi predložnimi zvezami, torej pisano narazen, *na moč, na mah, na pamet, od rok, po krivem, v nič* (*devati*); v § 571 se kot posebnost navaja: »Narazen pišemo tudi primere, ki kažejo večji pomenski premik /.../, kot so *na glas, /.../ po navadi /.../*. Redko take zveze pišemo tudi skupaj, npr. *na posodo* in *naposodo*.«

4.2 Kakšen je razlog za take odločitve? O pisanju (skupina a) *na pamet* kot delu frazema in minimalnem frazemu ter (skupina b) o predložni zvezi *od rok*, ki je del frazema *biti od rok* (in v paru s frazemom *biti pri roki*) smo že govorili. Zveze skupine (c) *na moč* 'zelo', *na mah* 'naenkrat, v hipu', *na glas* 'glasno' in *po navadi* 'običajno' so variante večkomponentnih frazemov *na vso moč, na en mah, na ves glas* in *po stari navadi*, zato je vsaj sistemsko pričakovano pisanje narazen, kot zahteva kodifikacija v SP 2001, enako pričakovana je tudi

možnost obojnega pisanja *na posodo/naposodo*, saj zveza vsebuje arhaično komponento *pósoda* 'posojilo'.

Koliko temu sledi raba, pokaže že pregled pisanja skupaj: zapis *namoč* (v pomenu 'zelo') se v korpusu sIWaC sploh ne pojavi, *namah* se pojavi 49-krat, kar je pri tako velikem korpusu enako tipkarski napaki, enako velja za zapis *naposodo*, ki ima 14 pojavitev. To pomeni, da rabna norma potrjuje pisanje narazen. Ne moremo pa spregledati pisanja *naglas* 'glasno', ki ima v korpusu 3513 pojavitev. Pri presoji moramo upoštevati, da obstaja homonim (enakopisnica) *naglas* 'akcent', a tudi če gre v večini primerov za homonim, je število pojavnic s pomenom 'glasno' še vedno zelo veliko in kaže, da rabna norma daje prednost pisanju skupaj. Še toliko bolj to velja za pisanje *ponavadi* s 74.492 pojavitvami (in brez kakega homonima). Tako za pisanje *naglas* kot za *ponavadi* ni nepomemben podatek, da ga je normiral že SP 1962.

Če povzamemo navedene podatke, lahko ugotovimo, da v slovenski kodifikacijski normi tako v glagolskih frazemih s predložno komponento kot v predložnozveznih minimalnih frazemih prevladuje pisanje narazen. Nekoliko manj to velja tudi za rabno normo.

4.3 Ugotovljeno stanje v slovenski kodifikacijski normi bomo primerjali s podatki o pisanju tovrstnih predložnih zvez v hrvaški kodifikaciji, kakor jih najdemo v citirani frazeološki literaturi (predvsem v [1]). Ne nazadnje je ravno v zvezi s pisanjem skupaj ali narazen (prim. pod 2) HP vplival na prvi SP (1899). Za primerjavo smo izbrali zveze, ki so enake oz. primerljive z zvezami v slovenski frazeologiji, način pisanja smo preverili v pravilih in slovarskem delu Hrvatskega pravopisa [10] in v Aničevem slovarju [11], nato pa slovenske ekvivalente še v SP 2001 [7]. Vsi izbrani primeri so v SP pisani narazen, torej kot predložne zveze, v HP in Aničevem slovarju je zapis različen (ločujemo med hrv.1=pisano narazen; hrv.2=pisano skupaj). Pisanje predložnih zvez skupaj ali narazen smo ločili na tri skupine glede na njihovo vključenost v večkomponentni frazem ali samostojnost:

a) enote, ki so kot predložne zveze komponenta glagolskega frazema:

slo. *stopilo je komu kaj v glavo in ne gre mi v glavo, dobiti jih po nosu, kaj leži na srcu komu, kaj/kdo iti na roko komu;*

hrv.1 *udarilo je komu što u glavu* (HP pravila), *ne ide mi u glavu* (Anić); *dobiti po nosu* (HP pravila; Anić), *ležati kome na srcu* (HP /, Anić),

hrv.2 *sve mi je išlo naruku* (HP slovar, geslo *naruku*), *ići nărūku* (Anić, geslo *nărūku*);

b) enote, ki nastopajo v sklopovskem frazemu, skupovskem frazemu in kot minimalni frazem (oz. pisna beseda):

slo. v 4.1 b) obravnavana zveza *na pamet* v treh vrstah frazemov in treh pomenih,

hrv.1 *pada mi na pamet* (HP pravila), *pasti na pamet* (Anić),

hrv.2 *Pjesmica se mora naučiti napamet* (HP slovar, geslo *napamet*), *učiti pjesmu napamet, govoriti napamet* (Anić, geslo *nāpamēt*);

c) enote, ki nastopajo samo kot minimalni frazem (ali kot pisna beseda):

slo. *na las* 'popolnoma, v celoti', *na smrt* 'zelo',

hrv. *navlas* (*Pisali su navlas jednako.* HP slovar), *nāvlās* (način pisanja uz *na vlas*) (*navlas isti*; Anić), *nasmrt* (*Preplašili su ga nasmrt.* HP slovar), *nāsmrt nasmrt preplašen, nasmrt preplašiti*; Anić).

Iz navedenega lahko najprej sklepamo, da slovenska kodifikacija razmeroma dosledno vztraja pri pisanju predložnih zvez kot zvez tudi po konverziji, medtem ko se v hrvaški ortografiji (in v slovarjih) predložne zveze po konverziji razmeroma dosledno pišejo skupaj (ali res vse prehajajo v enobesedne lekseme, je drugo vprašanje). Za slovenskega frazeologa je pri tem opazno, da imajo primeri, pisani skupaj, akcentski premik na predlog. To se namreč v podobnih slovenskih primerih ne dogaja in poleg tega akcentske spremembe v SP 2001 niso eksplicitno navedene kot eno od načel za pisanje skupaj. Naj za konec navedemo primer, ki kaže, da morda vendarle implicitno vplivajo na način pisanja. Obstajata namreč dva pragmatična frazema z istim pomenom, oba sta medmetna in členkovna, vendar se eden po kodifikaciji v SP 2001 piše skupaj, drugi narazen. To sta *zabóga* in *za vrága*. Samo pri

zabóga je pri frazeologizaciji prišlo do akcentskega premika (< za *bogá*). Mogoče bo treba akcentualizaciji v zvezi s pisanjem skupaj ali narazen v prihodnje posvetiti več pozornosti.

Seznam uporabljenih virov

1. Ham, S. Pravopisu ponosu ili pravopisu po nosu / S. Ham // Jezik. – 2000. – Letn. 47. – S. 134–152.
2. Tafra, B. Konverzija kao gramatični i leksikografski problem / B. Tafra // Filologija. – Zagreb. – 1998. – Letn. 30–31. – S. 349–361.
3. Kovačević B. Frazemske polusloženice (od rječnika preko tvorbe do pravopisa i obratno) / B. Kovačević, E. Ramadanović // Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. – 2013. – Letn. 39/1. – S. 271–291.
4. Kržišnik, E. Frazeologija v Slovenskem pravopisu 2001 / E. Kržišnik // Slavistična revija. – 2003. – Letn. 51/2. – S. 221–236.
5. Levec, F. Slovenski pravopis / F. Levec. – V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig – Na Dunaju, 1899. – 167 s.
6. Breznik, A. Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis / A. Breznik // Dom in svet. – 1914. – Letn. 27. – S. 123–124; 160–161.
7. Slovenski pravopis. 2001. – Spletna izdaja na www.fran.si. – Dostop 30.09.2021.
8. Pleteršnik, M. Slovensko-nemški slovar / M. Pleteršnik. – 1894/95. – Spletna izdaja na www.fran.si. – Dostop 1.10.2021.
9. Korpus slovenskega spleta slWaC v2.1. 2014. – www.clarin.si/noske. – Dostop 3.10.2021.
10. Hrvatski pravopis Instituta za hrvatski jezik. – Spletna izdaja na <https://pravopis.hr>. – Dostop 7.10.2021.
11. Anić, V. Rječnik hrvatskoga jezika / V. Anić. – Novi Liber–Zagreb, 2000. – 1439 s.

Abstract. The article deals with the orthographic problem of writing as one or two words in connection with the relationship between a phraseological unit and a one-word lexical item derived from it. The codification norm in the Slovenian language connected with this issue is presented and checked against the usage norm as shown in the internet texts from the Slovenian domain (slWaC corpus). It seems that within phraseology, it is difficult to make a distinction between a word combination and a single word in the Slovenian codification as well as in the written usage norm.

Keywords: phraseology, phraseme, word, orthography, writing as one or two words, conversion, slWaC corpus.

УДК 811.161.1'373.612.2

С. Б. Кураш, Л. А. Богданович

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ ТЕРМИНОЛОГИИ ИДИОМАТИКИ ВНЕ ПРЯМОЙ РЕФЕРЕНЦИИ В РУССКОМ ПОЭТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Аннотация. Исследование посвящено выявлению и систематизации корпуса поэтических контекстов, в которых представлена метаязыковая рефлексия относительно терминологемы «идиома» и некоторых близких понятий. Установлено, что не только непосредственно идиомы привлекают поэтов как один из ярких стилистических ресурсов, но и сама терминология идиоматики способна концептуализироваться в образных контекстах.

Ключевые слова: идиома, термин, детерминологизация, поэтический дискурс, концептуализация, образ.

Введение. Филологичность, под которой мы понимаем непосредственное обращение авторов к фактам языковой денотативной сферы (понятийной области «ЯЗЫК») отличает идиостили таких русских поэтов, как С. Кирсанов, Б. Слуцкий, И. Бродский,